

Az emberi élet tükrözése

Tulajdonképpen nem is hozott új vonalat az írók decemberi kongresszusa. Viszont régi és régismert nagy igazságokra emlékeztetett, amelyeket már-már szinte elfelejtettünk. Mert a gyakorlat erős sodrású folyamába jutva, szinte megfélelgettünk már mindennek megteremtőjéről és alkotójáról, hatalmas szocialista gyakorlatunk képviselőjéről — az emberről. A hús-vér emberről, aki él, emberi életet él és néha bizony kis emberi szobácskájába is visszavonul, de ott is ember és talán, de egész bizonyosan, ott is a jövőt, a jobb jövőt szolgálja. „Semmi emberi sem idegen fölém” — mondta Marx és nem véletlen, hogy Segedin a kritikáról szóló hatalmas beszámolójában főleg Marxra és Leninre, a lenini értelmezésű pártosságra hivatkozott mert egész bizonyos, hogy az aki nem adja, nem tükrözteti az egész embert, minden emberi életvonatkozásában, az belesüpped a gyakorlatiasságba, a praktikizmusba és ezzel erőszakot követ el az emberen. És ezzel természetszerűleg a művészetet is.

Ugyanígy a határozat sem adott valójában semmi olyan újat, amiről már azelőtt is ne lett volna tudomásunk. A maga határozati valójában és lényegében amit adott — elég szűkszavúan, tömören és szárazon adta, a határozatok nyelvén, olyannyira, hogy sokan talán észre sem vesszük benne azokat a tételeket, amelyek az újhangú beszámoló és újhangú vitafelszólalások anyagát tömörítik párszavas feladattá. Talán el is sikkunk a határozat egyes tételei fölött és azokat természetesenek találjuk, anélkül, hogy különösebben elgondolkodnánk fölöttük. Elsikkunk talán az ilyen tételek fölött is: „A kongresszus felhívja az írókat, hogy igazán és mélyen tükrözzék az őket körülvevő valóságot... hogy nyújtsák **művészi képét** a grandiózus alkotómunkának...” Mert hozzászórtunk ahhoz a szóhoz, hogy „művészi” és természetesnek találjuk és nem gondolkodunk el fölötte, hogy nem követtünk-e el bizonyos hibákat ezen a téren, nem gondolkodunk el fölötte, mit is tartunk — oh nem az elmélkedés során, de írói gyakorlatunkban — művészinak, hogy vajjon csakugyan csupán a művészi kritérium volt vezércsillagunk, vagy sok-sok engedményt tettünk útközben a művészietlen gyakorlatiasság követelményeinek.

Egész természetesnek találjuk és nem gondolkodunk el talán mélyebben a másik tétel fölött sem, amely arról szól, hogy mélyítsük el elméleti tudásunkat, hogy tanulmányozzuk a marxizmust-leninizmust. Ter-

mészertesnek találjuk, hiszen annyiszor hangoztattuk már ezt magunk is és annyiszor hallottuk mások szájából, hogy nem is gondolkodunk el afölött, hogy talán-talán csak hangoztattuk ezt a tételt mint hangzatos szöveget, de valójában nem is azt tanulmányoztuk a maga mélységében és igazában, amit marxizmusnak-leninizmusnak, amit marxista-leninista esztétikai alapelveknek nevezünk. Mert lehetséges, hogy mi a magunk gyakorlatiaskodását tartottuk a marxista-leninista művészi igazság tükrözésének és megfeledektünk a mélyen emberiről, a marx-lenini fogalmazást nyert. „A tudomány pártosságáról csupán az emberi megismerés társadalmi, azaz osztálymeghatározottságának értelmében beszélhetünk.” És rögtön e gondolat után: „Ezzel ellentétben azonban a „pártosság” pragmatista (gyakorlatias) felfogásának megalkotói mindazt igazságnak jelentik ki, amiről rövidlátásukban úgy vélik, hogy meghatározott politikai taktikájuk hasznára válhat...” A tudomány csupán a népek használat, de tudjuk, hogy csupán az a tudomány lehet a nép hasznára, amely az igazat fürkészi, kutatja és adja... „Ha a „társadalmi, azaz osztálymeghatározottságot” szűkös, gyakorlatias rövidlátás váltja fel amely korlátozza az emberi megismerést, úgy abból végzetes következmények származhatnak.”

Mindez persze ugyanúgy áll a művészetre és irodalomra is, mint a tudományra. Itt is az emberen, itt is az életen van a hangsúly. Az igaz, a valóságos emberen, aki emberi életet él és nem papíros az anyaga. Már pedig a marxizmus-leninizmus az igaz ember tükrözését követeli meg, nem pedig a mi gyakorlatias elképzeléseink adását az emberről.

Formalizmusról, idealizmusról beszélünk, formalizmus és idealizmus ellen harcolunk. De materialista felfogásból ered-e az az elképzelés, amelynek vonalán az eszmeiséget és pártosságot eltúlozva csupán forma nélküli, azaz elhanyagolt formájú tartalmat adunk, hogy végső fokon már nem is a valóságot, az embert és alkotását formázzuk, de az eszmét, az ember eszmei tartalmát. De hiszen az eszme már maga is a valóság tükrözése csupán. Ha mi az eszmét öntenők formába, úgy a valóság tükrözésének tükrözését adnók, másodkézből merítenénk csupán. Szóval nem valóságunkat nyujtanók, de a valóság képe szerint igyekeznénk képet alkotni magunknak a valóságról. Fényképről festenénk arcképet, nem pedig a valóságos „nekünk ülő” emberről. Más szóval: az eszmét tartanók elsődlegesnek, holott tudjuk, hogy előbb van az anyag csak azután az eszme. Egész röviden: az idealizmus hibájába esnénk. És ez egyenlő volna az ember elsikkadásával, elsikkasztásával is. Ember nélkül, az élő ember adása nélkül viszont nincs művészet.

És ugyanakkor: marxista elgondolás-e az, hogy csupán az artisztikus, dekadens, beteges, csupán formát adó, virtuóz formát adó, „művészet” ellen harcolunk, hogy csupán ezt az irodalmat tartjuk formalisztikusnak és így művésziellennek. Az ellenkező végletbe hajlás, a csupán tartalom-adás, a forma elhanyagolása nem fut-e, nem fullad-e szintén zsákuccába, nem vis-e szintén egy más-fajtajú formalizmusba

ugyan, de ugyancsak formalizmusba? Elveti-e Marx, elveti-e Lenin a formát? Csak tartalmat követelnek-e az irodalomtól? Semmiesetre sem. Segedinnek igen mély beszámolójában feltétlenül igaza van. „Sokszor megfélekedeznek nálunk arról, hogy a kizárólagos témagond, hogy (az ebből fakadó) elhanyagolása a kifejezés (módjának) szintén dekadens jelenség és pedig igen sajnálatos dekadencia. És nagyon tragikus az, ha az egyik fajtájú dekadencia elleni harc nevében tápláljuk a másfajtájú dekadenciát...” És Lenint idézi, Rozentál szerint, ennek alátámasztására. Ugyanazt a lenini gondolatot, amelyet, mint számos más gondolatot is, már e sorok írója is megtárgyalt a formáról és tartalomról szóló minapi kis tanulmányában. Lenin ugyanis a mensevikek hibáíául rója fel, eltévelyedésként ír arról a mensevik elgondoláíáról, hogy csupán a tartalom a fontos, így a párt programja, nem pedig egyúttal a forma is — a párt szervezete és minősége. Az új tartalomnak, (új programnak) új forma, új típusú pártszervezet felel meg, mondja Lenin, mert a régi típusú pártok szervezetével nem lehet az új programot megvalósítani. És Lenin kítartott a „lényegtelen” forma, az új típusú pártszervezet mellett, amellet, hogy minden párttagtól meg kell követelni az aktivitást... „A forma fejletlensége és álhatatlansága nem engedik meg a tartalom továbbfejlesztésének terén sem a további lépéseket...” Így, gondolja Segedin, a szokvány-kritikák a formalizmus felé sujtottak, de maguk is a formalizmus példái voltak. Mert sablont követeltek meg az íróktól, mert sablonizálták az irodalmat, megfosztva azt az élettől és életességtől, megfosztva azt az embertől és emberitől, „dehumanizálták” az embert és irodalmat. Az embert is sokszor emberietlenítettük, holott a művészet azt követeli meg, hogy a természetet is a magunk képmására alakítsuk át, hogy a természetet is emberiesítsük. Az egész embert kell adnunk, nem akarok most arról külön szólni, de meg kell említenem, hogy nincs ember — szerelem és emberiesített természet nélkül sem, hogy a gyermeki vonások is emberiek és hogy Marx nem vetette el a gyermekt, a naivot sem az emberi skála gazdagságából. „Az ember nem válhat újra gyermekké, hacsak úgy nem, hogy elgyerekesedik. De vajjon nem gyönyörködik-e a gyermeki naivságban és nem szükséges-e, hogy egy magasabb fokon ennek igazságát igyekezzék újratemteni?” Egyszóval, mondja Segedin, bünt követünk el azzal, ha annyira leegyszerűsítjük a művészetet és irodalmat, hogy elszegényesítjük ezáltal az embert és természetszerűleg — alkotásainkat is. Az ember nem klisé, nem elkoptatott gramofónlemez.

Segedin ezzel fejezi be beszámolóját: rajta voltunk, hogy marxista kritikát adjunk, de nem mondhatjuk még el, hogy teljesen elsajátítottuk a materialista esztétika és kritika módszereit. Megszabadultunk a régi dekadens irányú anarhista-szubjektivistikus módszerektől, de feltétlenül szovjetetés alatt is — új hibába estünk, a gyakorlatiasság, a sablonizálás hibájába. Így azután megfélekedtünk az igaz, a helyes értelmezésű pártosságról, amely megköveteli az emberieséget, az éle-

tességet. Amely realista művészetet ad, olyan művészetet, amely a téma, a tartalom és a forma, a kifejezési mód dialektikus egységén alapszik.

Hasonlóképpen tette fel a kérdést Matkovics is, aki a drámáról tartott beszámolót. Egy helyen Dobrolyubovot idézte. „A művészi alkotás nem azért fejez ki eszmét, mert a művész már előzőleg, alkotómunkája közben ezt célul tűzte ki maga elé, hanem azért, mert a valóság tényei hatottak rá, már pedig ezek az eszmék magából a valóságból fakadnak.” Korunk, valóságunk telve van drámai anyaggal, drámaisággal, hiszen az új ember születik meg benne, de — ha a szovjetírókat tekintjük példaképnek, mi is elkövetjük azt a hibát, hogy túlzottan leegyszerűsítjük ezt a drámai anyagot a fehér-fekete megvilágítással és úgynevezett „tárca-drámát” alkotunk, ahelyett, hogy Gorkij szavára hallgatnánk. Matkovics szerint a mi drámaíróink is hasonló hibába estek sok ízben és előfordul, mondotta, hogy Plátó filozófiai párbeszédeiben több a drámai feszültség, életesség, cselekmény, mint a mi egyes színdarabjainkban, amelyekben nem élő emberek, de papirosfigurák mozognak. Így azután nem ritka eset, hogy drámaink nem alkotnak jellemeket, nem alkotnak típusokat sem, nem járulnak hozzá az új ember megalkotásához. Ezt a gondolatot fejezi ki a maga tömör nyelvén a határozat is, amikor azt tűzi ki az írók feladatául, hogy az új embert minden életfeltétele és életkörülményei közepette megrajzolja, tudva azt, hogy ezeket a körülményeket az új ember — a saját maga változása közben — állandóan változtatja, alakítja. Így jut el az író, ezen az úton, az új ember megformálásához és tükrözéséhez, így jut el az igaz élet adásához, amely egyre elhal és egyre újra születik körülötte. Mert ezt is a határozat teszi feladatunkká. És így értelmezi és ezeket a gondolatokat tömöríti maga módján a határozat akkor is, amikor arról szól, hogy folytatjuk a harcot a burzsoá dekadencia ellen, amikor arról szól, hogy meg kell valósítanunk a tartalom és forma egységét mint új irodalmunk legfőbb sajátosságát, mint az új, szocialista, eszmei és mélyen művészi irodalom legfőbb sajátosságát. Szól a határozat azután még arról a segítségről is, amelyet ifjúsági íróinknak kell nyújtanunk és feladatunkká teszi — a jövőre gondolás mellett — a múlttal való foglalkozást is. Irodalmi örökségünk helyes megvilágítását is kötelességünké téve.

Azt jelenti-e mindez, hogy talán letérünk az irodalom pártosságának vonaláról? Semmi esetre sem. Csak igyekezzünk helyesen értelmezni az irodalom pártosságának elvét. Marxista-leninista alapon állva igyekezzünk azt értelmezni, nem pedig a pragmatizmus és gyakorlatiasság vonaláról. Így kell érteni Csedomir Minderovicsnak helyzetbeszámolóját is. Minderovics is Leninből indul ki. A „Pártszervezet és pártirodalom”-ból idéz. Arról szól itt Lenin, hogy az irodalom nem lehet egyének, egyesek magánügye, nem lehet független a nagy proletárügytől. Az irodalom is része hát a párt tevékenységének. Viszont, teszi hozzá Lenin, „Az irodalom kétségtelenül a legkevésbé alkalmas a gépies egyenlővételhez, nivelláláshoz, a többség uralmához a kisebbség fölött. Kétségtelen, hogy ezen a téren feltétlen szükség van arra, hogy na-

gyobb szabadságot biztosítsunk az egyéni kezdeményezésnek, az egyéni hajlamoknak, a gondolat és képzelet szabadságának, a formának és tartalomnak. „Nem vetjük el hát az irodalom pártosságának követelményét, nem nyitunk utat a burzsoá dekadencia „izmusainak”, de igyekszünk helyesen értelmezni az irodalom pártosságát és egyként harcolunk a régi és az — új formalizmus ellen.

Lőrinc Péter